

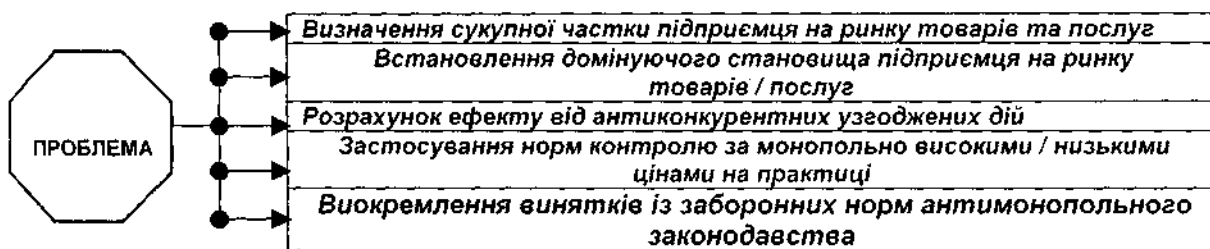
УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕМОНОПОЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ІЗ ВРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.

Система державного регулювання економікою, яка сформована в усіх індустріально розвинутих країнах, в якості обов'язкового елементу передбачає створення сприятливих умов для розвитку конкурентного середовища на ринку товарів та послуг. При цьому одним із головних інструментів, що обмежує монополістичну діяльність, та основою, що створює надійні гарантії для існування конкуренції, є антимонопольне законодавство.

Вітчизняне законодавство про конкуренцію має досвід декількох років застосування та практику реформування. Однак воно, у свій час, не було продумане з точки зору використання досвіду країн із ринковою економікою, загалом, та відносно заборонних норм у конкурентному законодавстві, зокрема. Традиційно, заборонні норми у вітчизняному антимонопольному законодавстві розділено на дві групи:

- заборона на монополістичну діяльність (погодженні дії, що обмежують конкуренцію; зловживання монополістичним становищем);
- недопущення недобросовісної конкуренції.

На українському ринку сьогодні нескладно знайти приклади порушень заборон вказаних груп, оскільки механізм конкуренції у ньому сформований далеко не в повному обсязі. Так, зокрема, аналіз діючої системи заборонних норм дозволяє виділити тут п'ять основних проблем, які б відповідали умовам розвитку вітчизняної економіки (мал.1).

Мал. 1. Проблематика норм обмежень у антимонопольному законодавстві України.

Найбільш поширеними обмежувальними угодами на національних ринках є домовленості про ціни, розподіл ринку, про виключення певних підприємств із числа споживачів чи постачальників товару. Показовим є те, що в зарубіжних країнах вирішення справ, пов'язаних із укладанням угод, що обмежують конкуренцію, розглядається як один із провідних напрямків діяльності антимонопольних органів. І якщо в Україні є дещо інша ситуація, то це свідчить, в першу чергу, про недоліки правового регулювання даних питань у нашому законодавстві. Це пояснюється тим, що велика кількість монополістичних порушень минають антимонопольні органи, оскільки Законом України "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності" забороняються лише угоди господарюючих суб'єктів, які володіють сукупною часткою на ринку певного товару понад 35 % при горизонтальних угодах та угоди неконкуруючих суб'єктів ринку (вертикальні договори), коли один із них займає домінуюче положення (тобто знову ж таки володіє ринковою часткою у розмірі 35 %).

Відносно вертикальних угод економісти ряду країн висловлюють думку про те, що такі дії небезпечні лише у тому випадку, коли одна із сторін має значну частку ринку. Хоча і тут частка, визначена українським законодавством, видається непомірно високою. Адже можливою є ситуація, коли вертикальні угоди здійснюють господарюючі суб'єкти, кожен з яких володіє, для прикладу, 33 % ринку, і у цьому випадку це не буде визнано законодавчо недопустимим. Для порівняння відмітимо, що у законодавстві західноєвропейських країн відсутні такі обмеження як заборона певних видів угод лише за умов, що один із господарюючих суб'єктів має значну частку ринку (вертикальні угоди)

або сума часток господарюючих суб'єктів-учасників договору дуже велика (горизонтальні угоди). Тому, вважаємо, що в цілях удосконалення українського антимонопольного законодавства вірним буде змінити умови володіння суб'єктом досить високою часткою ринку.

Поряд із цим важливим є запобігання застосуванню обмежувальних норм по відношенню до малого підприємництва. Для розвитку конкуренції на вітчизняному ринку малий бізнес повинен володіти певними пільгами щодо нього вказаних норм антимонопольного права. З цією метою доцільно визначати нижню межу частки ринку, при якій заборонні норми законодавства не будуть застосовуватися. При цьому важливо запобігти укладанню угод, спрямованих на обмеження конкуренції, оскільки такі дії є дуже поширеними на українських ринках товарів та послуг. Вважаємо, що при наданні у законодавстві певних пільг малим підприємствам слід вказати частку не однієї із сторін договору, а сукупну частку учасників угод. Вона може бути встановлена, як це прийнято у зарубіжних країнах, на рівні 5-10 %.

При визначенні у вітчизняному антимонопольному законодавстві характеру горизонтальних та вертикальних угод, не акцентовано при цьому увагу на поняттях позитивного ефекту від угод між учасниками ринку. Тому і застосування його у практиці антимонопольних органів носить суперечливий характер. Доцільним, у даному випадку, є запозичення п.3 ст.85 Договору ЄС, який визначає, що угода, яка обмежує конкуренцію є доцільною (ефективною) коли:

- робиться внесок в покращення виробництва чи розподілу товару або ріст технологічного/економічного прогресу;

- за покупцем залишається значна частка подальшої вигоди;
- на господарюючі суб'єкти не накладаються додаткові вимоги;
- відсутні можливості для обмеження конкуренції.

Зарубіжний досвід у таких питаннях є різним. В США, Канаді, Аргентині вказані види монополістичної практики у будь-якому випадку вважаються незаконними, незалежно від оцінки їх характеру та впливу на ринкову конкуренцію. По законодавству ЄС та окремих європейських країн, укладання договорів та інших угод монополістичного характеру, в принципі не виключається, якщо у кожному випадку буде проведено оцінку відповідних дій на предмет їх впливу на конкурентне середовище.

В українському законодавстві не передбачено угоди, які завжди будуть правомірними і являтимуться виключенням із обмежувальних норм. Однак в період переходу до ринку, коли перед господарюючими суб'єктами постають проблеми одержання інформації, інвестицій, проведення рекламних кампаній такі виключення із антимонопольного законодавства (що широко застосовується у розвинутих країнах Заходу), необхідно відпрацювати. Поряд з цим у вітчизняній практиці доцільно передбачити можливості створення картелей: кризових, по обміну досвідом та інформацією, діяльність яких є необхідною. Адже, за існуючих умов, типовою є ситуація коли у підприємця немає необхідного стартового капіталу. У даному випадку заключення угод про спільні дії в галузі маркетингу, оренди площі та об'єктів інфраструктури є єдиною можливістю створення нормальних умов існування організації.

Визначення домінуючого становища підприємця на ринку, поданого у вітчизняному законодавстві, у більшості подібне до того, яке використовується у ЄС. І законодавстві інших країн чітко визначено розміри часток, при яких мова йтиметься про домінуюче положення. У Франції фірма визнана монополістом, якщо її частка не перевищує 25 % товарного ринку; у Англії – монополістичною вважається поставка на ринок 25 % однорідної продукції одним господарюючим суб'єктом; у США – 50-60% – межа між спробами та дійсною монополізацією, 65 % і вище - можлива монопольна влада. Поряд із цим до уваги беруться інші критерії: тимчасова ситуація, яка викликана спеціальним державним регулюванням цін на визначену продукцію тощо.

Таким чином, за досвідом зарубіжного конкурентного законодавства, визначення домінуючого становища не обмежено лише частками ринку, що видається актуальним для українського антимонопольного права. Навіть нижчу межу частки у 35 % слід визнати досить високою. Як видно із законодавства країн з ринковою економікою, ця межа коливається між 25-30 %. Крім того, необхідно чітко підходити до визначення тих критеріїв, які братимуться до уваги при визначенні домінуючого положення підприємця на ринку.

Наступна проблема – це контроль за монопольно високими та монопольно низькими цінами. При цьому можливим є використання різних концепцій:

- у німецькому праві широко запроваджено концепцію порівняння ринків, коли ціна вважається монопольно завищеною, якщо вона значно перевищує фактичну ціну на аналогічному ринку;

- у ЄС – концепція обмеження прибутку, коли ціна є недобросовісно завищеною і різниця між затратами виробництва і ціною продукту надзвичайно висока. Вважаємо, що принцип порівняння ринків має переваги в українських умовах, яких немає в країнах з розвинутою економікою. Там, де як в Україні, монопольні позиції є масовим феноменом і товарні ринки унаслідок нерозвинутої інфраструктури носять, як правило, регіональний характер, легше виділити саме аналогічні (порівняні) ринки. Таким чином, з правової точки зору у вітчизняному законодавстві слід запозичити концепцію порівняння ринків, при якій антимонопольні органи не повинні перевіряти показники виробництва, економічного розвитку підприємства, що веде до виникнення монопольно високих та монопольно низьких цін, а можуть оцінити конкурентне середовище на базі зовнішніх факторів.

Переслідування підприємства за встановлення монопольно високих цін веде до бажаного короткострокового результату – зниження ціни. Однак виникає ризик небажаного довгострокового ефекту – відтоку конкурентів, оскільки у ринковій економіці нові учасники ринку приваблюються саме на високі ціни. З іншої сторони, переслідування підприємств за встановлення монопольно низьких цін може призвести до небажаного короткотермінового результату – завищення цін, хоча і буде мати позитивний довготривалий ефект – появу на ринку нових конкурентоспроможних суб'єктів. Тому, якщо у вітчизняному законодавстві залишити заборону на встановлення і монопольно високих, і монопольно низьких цін, то антимонопольні органи, приймаючи рішення з даних питань, повинні аналізувати не лише очікуваний результат, але й майбутній ефект від такого рішення. Відміна заборони на встановлення монопольних цін у сучасних умовах була б передчасною у зв'язку із початковою стадією економічного переходу, коли відсутня жорстка конкуренція між підприємствами за ринки продукції. Відсутній і механізм, який у розвинутих країнах світу перешкоджає виникненню монопольних цін – "саморегулююча сила ринку".

Поряд із антимонопольним законодавством, цьому не повинно суперечити і податкове законодавство по підприємництву, яке в зарубіжних країнах передбачає використання прогресивного податку на прибуток підприємств-монополістів, що стримує надмірний розвиток монополій значно ефективніше, ніж адміністративні заходи; та регресивного податку для оподаткування суб'єктів малого та середнього бізнесу, що передбачатиме елементи структурного регулювання та стимулювання певних життєвоважливих видів економічної, максимального задоволення ринкового попиту та працюватиме на створення конкурентного середовища.

Отже, перед правовим регулюванням заборон/обмежень на монополістичну діяльність в Україні постає чимало проблемних питань. Усі вони потребують виваженого опрацювання та посилення ефективності і дієвості їх застосування з метою запобігання зловживань, які перешкоджають розвитку конкурентних начал у вітчизняній економіці.